

УДК 37.015.31:33-053.6

Пронікова І.В.

**ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ
ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДІ**

У статті розглядаються та аналізуються питання змісту та завдань економічного виховання, життєвої та економічної компетентності як умов самореалізації особистості, інтегральної складової інших компетентностей. Досліджується проблема актуальності економічної освіти учнівської та студентської молоді як основного компоненту її економічного виховання.

Ключові слова: освіта, економічне виховання, життєва компетентність, фінансова грамотність.

Постановка проблеми. Інтеграція України до єдиного освітнього європейського простору передбачає всебічний розвиток особистості. Одним із головних завдань вітчизняної системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної молоді людини, яка у свою чергу здатна до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та вирішення життєвих проблем через використання вже набутих знань умінь і навичок, а також реагувати відповідно до викликів, які ставить та чи інша життєва ситуація.

Аналіз досліджень та публікацій. Досліджувана нами проблема у вітчизняній педагогічній науці є мало вивченою. Тільки зараз вона починає розроблятися. У наукових працях, присвячених проблемі економічного виховання молоді, виданих у радянську добу, не знаходимо таких завдань як виховання "господаря", "власника", "підприємця". А мета і завдання, як відомо, зумовлюють всі інші елементи педагогічної системи (зміст навчання та виховання, їх методи і форми, характер діяльності вчителя, педагога, учнів та студентів).

Водночас ми не вправі нехтувати тими прогресивними ідеями, носіями яких були кращі представники педагогічної науки радянської доби. В цьому контексті великий інтерес викликає теоретична спадщина П. П. Блонського, С. Т. Шацького, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського. Ми використовуємо їх педагогічні думки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітній простір нашої держави передбачає формування в шкільній та студентській молоді життєвої компетентності як інтегративної якості, що системно характеризує її реальну здатність адекватно і швидко реагувати на стрімкі зміни, що відбуваються в суспільстві, здійснювати відбір способів і засобів досягнення певної мети.

Життєва компетентність може розглядатися як нова освітня парадигма, що спрямована на досягнення принципово нової мети освітньо-виховного процесу, яка відповідає б вимогам сучасної доби.

Поняття "життєва компетентність" походить від понять "компетентність" та "життя".

Компетентність у перекладі з латинської "competentia" означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід.

Компетенція – відчужена, наперед задана соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері.

Компетентність – це комплексний особистісний ресурс, що забезпечує можливість взаємодії особистості з навколишнім світом у тій чи іншій області і залежить від необхідних для цього компетенцій. Тобто можна стверджувати, що компетентність передбачає досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань [4].

Сформовані компетентності людина використовує за необхідності, у різних соціальних та інших контекстах, залежно від умов і потреб для здійснення різних видів діяльності. Рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату. Компетентність означає наявність знань про різні аспекти життя людини, умінь адекватно реагувати на зміни умов життя та досягати поставленої мети.

Зупинимось детальніше на тлумаченні категорії "компетентність".

Українська педагогічна наука розглядає компетентність у навчанні як знання, які набуває молода людина не лише під час вивчення предмету, групи предметів, а за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища.

Отже, компетентність – це складна інтегрована система, яка не лише надає можливість мати знання, вміння та навички (знаннєвий підхід), але й потенційна готовність розв'язувати справи [1].

Рівень економічної освіти та виховання проявляється в економічній поведінці особистості, яка зумовлюється сприйняттям, усвідомленням та розумінням ситуації. Економічну поведінку як показник рівня економічної освіти можна проаналізувати за допомогою трьох компонентів:

- когнітивний – зумовлює, які теоретичні знання людина має з певного питання, її сприйняття та уявлення про економічні параметри;
- афективний – зумовлює суб'єктне ставлення людини до ситуації, почуття, які виникають у людини;
- конативний – зумовлює конкретні дії, вчинки людини [3].

Економічна компетентність найбільш активно формується у професійній діяльності, де закладається основа економічної поведінки, яка коригується відповідно до конкретних ситуацій, та змінюється відповідно до переходу на іншу діяльність або припинення праці. Економічна компетентність є інтегральною складовою інших компетентностей та виконує функцію невід'ємної складової; водночас, вона включає у себе елементи інших компетентностей, оскільки економічна, трудова, екологічна, правова, моральна та інші види компетентностей є частиною єдиної свідомості особистості, а тому вони завжди перетинаються між собою.

Даючи характеристику сутнісним ознакам компетентності особистості, необхідно враховувати, що вони:

- постійно змінюються (в залежності від змін, що відбуваються у суспільстві);
- орієнтуються на майбутнє (уміння організовувати свою навчальну діяльність, спираючись на власні можливості);
- мають діяльнісний характер узагальнення умінь у поєднанні з предметними вміннями і знаннями в конкретних ситуаціях;

пов'язані з мотивацією на безперервну самоосвітню діяльність.

Українські вчені визначили сім ключових компетентностей учнівської та студентської молоді: уміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, підприємницька, соціальна, з інформаційних і комунікаційних технологій, здоров'язберігаюча [1].

Соціологи та педагоги давно звернули увагу на те, що система виховання, яка склалася в нашому суспільстві, заснована на ненормально низькій самостійності дитини, школяра, студента, спеціаліста, працівника. Це все призводить до зниження активності, точніше, до пасивності людського чинника у суспільному виробництві. Витоки проблеми лежать в сім'ї. Тут (особливо в умовах міської родини, хоча сільська родина не є виключенням) майже немає системи трудового виховання. Так, дітей частіше за все усувають від домашньої праці (маленьких – тому що малі, школярів і студентів – тому що їм ніколи). На жаль, виробничі заняття стали відходити від сім'ї.

Основне – це формування ставлення до праці у вигляді неусвідомленої установки – емоційної готовності до праці. К. Ушинський у фундаментальній праці "Педагогічна антропологія" звертав увагу на "душевну лів", розвиток творчого інтелекту й духовності, основи моральності, емоційну готовність до праці. Результати наукових досліджень в Україні та США показали, що якість знань випускників шкіл (їх навчальний рейтинг) майже повністю визначається якістю їх підготовки під час вступу до школи, а вплив школи на формування особистості – незначна. Це потребує справді кардинальних змін у підготовці та вихованні дошкільнят. Якщо цих змін не буде, то не буде змін і у вихованні в цілому.

Як відомо, люди в підприємницькій діяльності прагнуть досягти результатів, мобілізують величезну життєву енергію, коли вони зацікавлені у своїх цілях і коли їм довіряють. У випадку розумного управління вони не намагаються уникнути відповідальності; успіх та визнання часто для них є важливішими за гроші (для слов'ян особливо).

Для підготовки до економічної діяльності потрібно навчити людину перш за все вірити в себе та свої сили, яка допоможе встояти за складаних соціально-економічних умов. "Руку допомоги передусім шукай біля власного плеча". Цим дуже добре володіють американці та японці. Поваги до себе, почуття власної гідності потрібно вчити з раннього віку.

Дуже важливо навчити людину не боятись негативного в собі, але розуміти недоліки. Абсолютно ідеальних людей, як морально, так і фізично здорових, не існує; діти чудово це знають. Отже, завдання педагога полягає в ненав'язливо непомітному для учнів і студентів "переведенні" їх вад у площину, нешкідливу для них самих і суспільства.

Альберт Ейнштейн серед своїх золотих правил сформулював таке: "Уява важливіша за знання".

Поняття "життєва компетентність" – більш складне та багатогранне і виступає необхідною психологічною умовою щодо самореалізації особистості. Компетентність у житті розкриває міру включеності особистості в активну діяльність, здатність ефективно розв'язувати проблемну ситуацію життя, мобілізуючи при цьому знання, досвід, цінності, уміння.

Поняття "життєва компетентність" значно ширше, об'ємніше, оскільки передбачає спроможність особистості набувати знання, перетворювати їх на уміння та адекватно діяти.

Життєва компетентність – це знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як

індивідуального життєвого проекту. Як сукупність певного досвіду особистості життєва компетентність не може бути сталою, а отже можна стверджувати, що це динамічне явище, що розвивається і ускладнюється.

Показником високого рівня сформованості життєвої компетентності особистості є вміння активно використовувати набуті знання та досвід, а також адекватно реагувати на стрімкі зміни, що відбуваються.

Життєва компетентність людини допомагає їй активно і творчо перетворюватися, розвивати себе і своє середовище згідно з власними цінностями, нормами моралі.

Сьогодні гостро постає проблема економічного виховання та формування економічної компетентності. Економічна криза і проблеми реального сектора економіки нашої держави формують новий зміст економічної компетентності школярів. Орієнтири економічної освіти, які були актуальними ще декілька років тому, – застаріли. Як зазначає відомий український економіст С.В. Мочерний: "Економікс П. Самуельсона приблизно на 90% пов'язаний з американською дійсністю, тому ті вищі навчальні заклади, в яких в основу вивчення економічної теорії покладено економікс, викладають відірвану від реалій України теорію американської дійсності". Молодь не в змозі знайти відповіді на складні питання економічної сучасності, а тому не може визначити потенційні можливості своєї участі у соціально-економічних змінах нашої держави. Причина криється у недостатній сформованості економічної компетентності, яка простежується серед усього населення України, зокрема учнівської молоді. За даними інституту соціології НАН України, лише 1,3% працездатного населення оцінили рівень заможності своєї родини як високий, 60,3% – як середній, та 38,4% – як жебрацький. Необхідно зазначити, що більшість людей вбачають своє матеріальне становище пропорційним рівню отриманої освіти. Як відомо, освіта населення – одна із найсуттєвіших характеристик розвиненості суспільства. Вона акумулює не лише можливості сьогодення, але й зумовлює перспективи подальшого розвитку. Тільки 21,9% населення отримали бажану ними освіту, більше половини – 56,6% такої можливості не мали. Рівнем своєї освіти загалом задоволені менше третини опитаних – 31,7%, та 42,4% – не задоволені. Превалювання незадоволеності рівнем отриманої освіти впливає як на загальне самопочуття населення, так і на можливість його адаптації до тих значних змін, які відбулися у нашому суспільстві. За даними Інституту соціології НАН України, 51,3% населенню не вистачає сучасних економічних знань. Це відіграє вирішальну роль у формуванні ментальності та свідомості молодої людини. Небезпечні тенденції можна спостерігати в мотивації трудового вибору молоді, яка все частіше віддає перевагу видам праці, які не вимагають високого рівня кваліфікації та освіти, але швидко приносять суттєвий прибуток. Статистика свідчить, що лише четверта частина випускників ВНЗ працюють за отриманою спеціальністю [6].

Наведені дані говорять про кризу змісту професійної освіти. Якщо людина після отримання вищої освіти змушена працювати не за фахом, це ставить під сумнів не лише правильність змісту навчальних програм з огляду вимог ринку праці, але й доцільність отримання вищої освіти.

Саме тому увага вчених-педагогів, психологів, соціологів, економістів спрямована на пошук оптимальних шляхів розвитку освіти молоді. Адже необхідні нові підходи, які б забезпечили відповідну зміну системи як вищої, так і середньої освіти з урахуванням вимог суспільства.

Новий зміст освіти переосмислюється компетентнішим підходом, який набуває все більшої популярності в освітянських колах, адже за його допомогою легше підготувати конкурентоспроможного фахівця. Польща є яскравим прикладом.

Економічне виховання значно поширює життєві можливості випускників загальноосвітніх навчальних закладів. Економічна грамотність стала невід'ємною складовою освіти громадянина, а економічне виховання і культура населення – необхідною умовою розбудови економічно міцної та вільної держави.

Життєва компетентність є засобом вирішення життєвих проблем окремої особистості. Створюючи та здійснюючи своє індивідуальне життя, особистість водночас створює і суспільні форми буття, які складаються з діянь реальних особистостей. Вирішення життєвих проблем, оптимізація життєдіяльності особистості, більш компетентна поведінка, життєтворчість, самореалізація будуть впливати не лише на життя індивіда, але й на суспільне буття.

Формування економіки України на ринкових засадах, вдосконалення суспільних відносин і виховання національно свідомих громадян сприяють економічному вихованню населення взагалі та молоді зокрема.

Перехід до ринкових відносин вимагає вміння практично застосовувати економічні знання, використовувати їх у процесі будь-якого способу організації виробництва – від державного підприємства до приватного бізнесу.

У зв'язку з цим завдання економічного виховання молоді набуває особливої актуальності. Його практичне розв'язання є одним із головних аспектів національного виховання підростаючого покоління, про що свідчить зміст Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття).

Практичні знання з економіки лежать в основі підприємництва, дозволяють самостійно приймати рішення, дають змогу відкрити свою справу.

Значимість економічної підготовки молоді у контексті цілісного процесу національного виховання добре розуміють представники сучасної української педагогічної думки.

Отже, формування економічної компетентності є процесом накопичення відповідних знань, умінь та навичок, а також їх використання у повсякденному житті.

Висновки

Ринкова економіка вимагає від молоді людини не тільки економічних знань, але й економічного мислення. Власне формування економічного мислення, зокрема правильний вибір професії, усвідомлення необхідності кар'єрного зростання, і є запорукою успішності молоді людини. Досліджувана проблема потребує подальшої розробки та поглибленого вивчення.

Використані джерела

1. Абрасимов У. М. Час вимагає змін // Управління школою. – 1999. – № 29. – С. 6.
2. Алипханова Д.Ю. Формирование экономической компетентности школьников // Педагогика. – 2008. – № 1. – С. 119–121.
3. Баранников К.А. Понятие компетенции в системе экономической и бизнес-подготовки студентов // Среднее профессиональное образование. – 2009. – № 9. – С. 9–12.
4. Закон України "Про вищу освіту". 1 липня 2014. Режим доступу: Rada. gov.ua – Верховна Рада.
5. Зарецкая І. А. Програма людської особистості // Школа. – 1998.- №3. – С. 50-53.
6. Пузиенко Ю.В. Педагогические условия формирования экономической компетентности студентов в образовании [Электронный ресурс]: Аналитика культурологии. – 2007. – № 2(8). – Режим доступа: <http://www.analiculturolog.ru/>

Pronikova I.

ECONOMIC EDUCATION IS BASIC FOR YOUNG PEOPLE LIFE COMPETENCE FORMATION

The problems of economic education, life and economic competence as conditions for self-realization of an individual, as part and participial of other components, are studied and analyzed in the article. The problem of importance of economic education for pupils and students as main component of their economic education is investigated.

Key words: *education, life competence, financial competence.*

Стаття надійшла до редакції 30.10.2014